

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PSYCHOLOGIE

POHÁDKA

Seminář k psychologii duševního vývoje

Vypracovaly: Veronika Jeriová, Veronika Polanská, Kateřina Hřebačková

OBSAH

1. Úvod	3
2. Pohádka a její funkce	4
3. Typy pohádky.....	4
4. Charakteristika děje.....	5
5. Charakteristika postav	6
5.1 Mužská postava	6
5.2 Ženská postava v pohádce	6
6. Řešení problémů v pohádce	7
7. Gender a genderové stereotypy	7
8. Interview s dětmi na téma pohádka.....	8
9. Literatura a prameny	10

1. ÚVOD

Pohádka patří odedávna k starobylým slovesným žánrům a je označována jako nejtypičtější žánr dětské literatury. Pohádky si vypravují lidé na celém světě. V každé zemi jsou vyprávěny podle vlastních představ, zvyků a zkušeností. A přesto jsou si, ať jsou z nejrůznějších koutů světa, podobné, neb v nich obvykle vítězí dobro nad zlem. Moudrost nad hloupostí, věrnost nad zradou. Tyto vlastnosti vkládali lidé do pohádkových příběhů odedávna i tam, kde ještě neuměli číst ani psát a předávali si je ústním podáním z generace na generaci. Často se tak pohádky obměňovaly, navzájem se mísily a prostupovaly. Začaly tak vznikat i nové pohádky a některé staré zanikly. Naštěstí se pohádky zalíbily i těm, kteří je začaly zapisovat jako Karel Jaromír Erben a Božena Němcová. Jenž jsou označováni jako nejznámější zapisovatelé lidových pohádek. Tyto pohádky nesloužily pouze těm nejmenším, ale vyprávěli si je i dospělí. Jak šel čas prošla si i pohádka různými proměnami a byla obměňována.

Pohádky jsou pro děti světem v němž se mohou skrýt, je plný nadpřirozených postav, jenž rozvíjejí jejich fantazii, ale také i přes zdání, že nemají nic společného se skutečným světem. Pomáhají dětem ten skutečný svět pochopit.

V současné konzumní společnosti je to boj mezi českými pohádkami, jenž přinášely jisté ponaučení a komerčními zámořskými postavami, jenž jsou přitažlivější skrze média a propagační předměty. Je jen na rodičích a zvláště na institucích v podobě mateřských škol, přiblížit dětem, ty pohádky, jež jsou naším dědictvím a přinášejí jisté ponaučení a jsou přiměřeny jejich věku.

2. Pohádka a její funkce

Základní funkcí pohádek je vnést smysl a řád do pro děti nesrozumitelného světa a přispívají k lepší orientaci v tomto světě, obzvláště v jejich útlém věku.

Pohádka je blízká dětské mentalitě, rozvíjí jejich fantazii, doplňuje ji. Klasické pohádky odpovídají na vývojové potřeby (poznávací, citové, volní) rozvíjejících se dětí a souzní s nimi. Dále pak potřeby lásky, důvěry ve svět, na potřeby poznávací mezilidských vztahů a především na potřebu rozvíjet pocit životního smyslu. Předkládají optimistické vidění světa. Pohádkový optimismus je pro duševní rozvoj dětí neobyčejně důležitý.

Pohádky se snaží vychovávat, mívají zpravidla dobrý konec-poctivý je odměněn a zlý potrestán. Nejde v nich však pouze o ponaučení a morální hodnoty, ale také o víru v úspěch. Pokud se hrdinové snaží a zachovávají při tom i jistá pravidla ve vztahu k jiným lidem a přírodě, dosáhnou nejen vítězství, ale i jistého úspěchu.

Pohádky se snaží uspokojit nejen vývojové a jiné potřeby dětí, ale díky prožívání pohádky bezděčně a nenásilně získávají děti také vzory vztahů, postojů, ujasňují si vlastní přání a jinak jim nesdělitelné žádoucí pohnutky a projevy.

Pohádky eliminují přemíru emocí, uvolňují napětí u dětí ze zažívaných frustrací, strachu v potrestání zla. Spoluprožívání vítězství dobra napomáhají dětem k oživení důvěry a naděje v sebe i okolí. Pohádky se snaží vysvětlit zdánlivě prosté otázky (Co nás čeká, kam směřujeme).

3. Typy pohádek

Pohádky předávány ústním podáním jsou pohádkami lidovými. Tyto pohádky zůstávají věrné lidovým motivům a národnímu koloritu. Nebyly určena jen dětem, vyprávěli si je dospělí. Pohádka nahrazovala literaturu, předávala ústním způsobem dějové, napínavé a často i strašidelné nebo naturalistické látky.

Pro pohádku je typické, že ve svém ději prolíná smyšlenku se skutečností, fantazijní představy s obrazem objektivní reality. Dělení lidové pohádky je většinou na zvířecí, kouzelnou a novelistickou.

V pohádce zvířecí jsou jednajícími hrdiny zvířata, jednají jako lidé, děj se tedy rozvíjí na základě alegorickém, zvířata pak mají většinou ustálené charakteristiky (liška je chytrá a lstivá). Zvířecí pohádky mohou být speciálně zaměřené. Zaměřené na výchovné ponaučení tzv. pohádky pěstounské. Mezi nositeli děje se zde zpravidla objevuje dítě, v jehož chování a reakcích má malý posluchač nastavené zrcadlo kladného či záporného příkladu

(O Smolíčkovi, O Budulínkovi). Pohádky „řetězové“ – v jednoduchém ději se postupně přidávají nové situace nebo postavy, a to vždy tak, že všechny předchozí se opakují a shrnují (O veliké řepě, O kohoutkovi a Slepice).

V kouzelných pohádkách se objevují kouzelné postavy, předměty pomáhající hlavním hrdinům překonávat různé překážky či řešení.

Novelistická pohádka je blíží povídce a to v námětech i zpracování. Do dětské četby se dostává nejspíše její žertovná poloha, vysmívající se většinou lidské hlouposti a nadutosti (pohádky o Kocourkově, o hloupém Honzovi).

Umělá pohádka navazuje v podstatě na všechny typy lidové pohádky a je psána prózou i veršem. Zachovává si základní hybný princip pohádky, tj. smyšlenku, ignoruje přesné situování děje a času, ovšem v rozvíjení děje, výběru postav, v motivaci jejich jednání i v charakteristikách se odklání někdy dost výrazně od lidového vzoru a přejímá postupy jiných epických prozaických žánrů, např. črty, povídky a románu.

4. Charakteristika děje

Pohádka se netýká žádného konkrétní události ani určitého místa, také čas je neurčitý. Zpravidla začíná slovy: „Před mnoha a mnoha lety.“ a zakončen je: „Žili šťastně až do smrti.“ většinou nejmenuje přesně ani jména pouze stav (král, princezna, kouzelník) nebo významnou vlastnost děje (Šípková Růženka). Určité je naproti tomu rozvržení sil dobrých a zlých. Princip dobra a zla musí být jasně vykreslen ve srozumitelných činech, nejen to, musí být také nejvíce personifikován ve zřetelně čitelných postavách. Zlo je symbolizováno jasně čitelnými a srozumitelnými atributy. Téměř vždy slaví dočasně triumf, ale vždy nakonec zvítězí dobro.

Typickou součástí děje v pohádkách jsou také zázračné výkony všeho druhu (zakletí, proměňování, nadpřirozené výkony).

To vše je součástí lidových pohádek a z jisté části i pohádek umělých. Trochu odlišné jsou však pohádky s komerčním podtextem, jež jsou ztvárněny v kreslené podobě, avšak řeší problémy takového rázu, aby přilákaly i dospělé posluchače.

5.Charakteristika postav

Pohádkové postavy jsou jednoznačné. Osoby jsou zpravidla naprosto hodné, nebo naprosto zlé. Jednající osoby nepředstavují konkrétní osoby, ale určitý typ. Děti se ztotožňují s pohádkovými hrdiny.Uspokojuje to řadu jejich psychických potřeb a pokud jsou hrdinové dobří, fungují jako vzory, ideály. Pohádkoví hrdinové překonávají na své cestě různé nástrahy, při jejich překonávání se musí správně rozhodovat, projevovat cílevědomost a vytrvalost.

5.1. Mužská postava

Princ je statečný vítězíci hrdina, což má optimistický dopad, který je důležitý pro chlapce v předškolním věku. Chlapci se vžívají se do jeho role. Stejně jako on vítězí nad draky, oni vítězí nad otcem, autoritou, s ním vedou boj o společnou ženu-matku. Drak může představovat otce nebo jeho atributy.Je to symbol po čem chlapec touží a čeho se zároveň obává.

Princ vychází z utkání s drakem vítězně a nevinně. Nevinnost hrdiny dává možnost chlapci se s ním ztotožnit. Boj nekončí tragicky, patří k běžným prožitkům chlapce. Chlapec si rivalitu s otcem odžije v pohádce.

5.2. Ženská postava v pohádce

Sněhurka je velmi známá a rozšířená pohádka. Sněhurka je označována jako dívka z mléka a krve. Tyto atributy poukazují na pohádkový motiv zrození. Podle dětské logiky je předpokladem narození dítěte krev, až poté se může narodit dítě. Toto je jedno z mnoha podání zrození, další pak kopírují nebo odrážejí dětské teorie narození o tom, že dítě přináší pták nebo se dítě jednoduše ocitne v lůně matky. Jsou i pohádky v nichž jde o zrození umělé jako je pohádka o Otesánkovi. Tato pohádka poukazuje na lidovou modrost, neb je zde ukázáno pokoušení tajemných sil, které je potrestáno lačností Otesánka.V pohádce Sněhurka souvisí tedy krev se zrozením nové bytosti.

Sněhurka není pouze o významu krve, tato pohádka ukazuje problém žárlivosti matky na dospívající dceru. Aby byly eliminovány emoce a úzkost je hned na začátku pravá matka nahrazena macechou. Ve Sněhurce je zobecněná forma mezigenerační žárlivosti (matka x dcera). Ukazuje žárlivost dvou žen, z nichž jedna stárne a druhá postupně mládne. Vysvobozením Sněhurky z jejího spánku princem se završuje obtížný proces dospívání.

6. Řešení problémů

Pohádky předkládají dětem jednotlivé významy různých životních problémů, které děti během svého růstu musí individuálně vyřešit. Ukazují dětem, jak mají přistupovat k řešení problémů, než jak je ve skutečnosti řešit. Mohou modulovat pasivní nebo aktivní postoj dítěte.

V aktivním modelu řeší hrdinové problém nápaditou myšlenkou. Takovými hrdinou mohou být Jeníček a Mařenka jež vlastním rozumem přelstí čarodějnici bez pomoci jakýchkoliv kouzel.

V pasivním modelu řeší problémy nadpřirozené postavy doprovázející hlavní hrdiny.

7. Gender a genderové stereotypy

Gender je vytváření specifických vlastností a dovedností a forem chování, které jsou v dané společnosti preferovány u mužů nebo žen. Osoby jsou klasifikovány podle předem již vžitých kritérií na základě povrchních charakteristik. Nejsou brány ohledy na osobnost jako takovou. Osoba je jednoduše zařazena do předem společensky vytvořeného postavení.

Postoje a chování jsou dány pohlavím ve smyslu, kdy ženy plní společností dané ženské povinnosti, čímž je starost o domácnost a děti. muži jsou živiteli rodiny docházející do zaměstnání. Rodiče podporují v dětech tzv. gender role a ustálené rozdíly mezi pohlavími, působí na děti společně s médii a ani pohádky v tomto postoji nezůstávají pozadu.

V pohádkách se gender projevuje tak, že ženské postavy jsou zobrazovány jako pasivní krasavice čekající na silné, aktivní a chytré muže. Takovou ženskou postavou je např. Šípková Růženka.

Jsou však i genderově atypické pohádky, v nichž je změněna typická struktura pohádky. Hlavní hrdinkou je zde žena, není trpící či snad čekající na prince až ji vysvobodí. Ona sama prožívá dobrodružství a konec pohádky nekončí svatbou s princem, ale princezna má možnost dalšího dobrodružství.

8. Interwiev s dětmi na téma pohádka

Věk dětí:

dívka 3roky
chlapec 5let
chlapec 8let
dívka 7let

1. Jaká je tvoje nejoblíbenější pohádka?

3roky – Ošklivé káčátko
5let - Spidermann
8let - Princ Bajaja
7let - Krkonošské pohádky

2. Kdo ti doma čte (četl)pohádky?

Všichni: maminka (starší sourozenec)

Jak často:

3 + 5let – každý den
8 + 7 let - čtou sami, občas

Co se ti na pohádkách líbí?

3roky – obrázky
5let – je to sranda
8+7 – dobro vítězí nad zlem

Sledujete pohádky v televizi?

Všichni- ano

Chtěl bys být pohádkovou postavou? Jakou? Proč?

3roky – X
5let – ano, Spidermann, je nejlepší
8let - ano, čaroděj, umí všechno
7let – ano, princezna, je krásná a hodná

Znáte českou pohádku?

3roky – X
5let – Popelka
8 let – Honza málem králem
7 let – Princezna se zlatou hvězdou
Pozn. Všechny uvedené pohádky viděly pouze v televizi, nečetly!

Četba pohádky O hloupém Honzovi:

3 roky – zaujaly pouze obrázky
5 let – byl unavený, tak pořád spal
8 let – unavený, ale nakonec statečný
7let – hodný, ale hloupý a líný
Pozn. Pravý význam pohádky nepochopily

Červená karkulka klasická X Červená karkulka moderní (kniha X film)

3roky – zaujalo obojí
5 + 8 let – moderní
7let – ráda čte, klasická

Vyhodnocení

Podle mého názoru je dnešní doba příliš uspěchaná a projevuje se to i na dětské psychice. Když si vzpomínám na svoje dětství nebo na dětství svých mladších sourozenců, tak pohádková kniha byla nedílnou součástí každého dne. Dnešní rodiče mají na svoje děti méně času, proto jim raději pustí pohádku v televizi nebo na počítači. Neuvědomují si však, že v televizi nevysílají pouze pohádky. Myslím, že by se toto mělo změnit. Klasická pohádková kniha má v sobě nějaké kouzlo a o to jsou dnešní děti z velké části ochuzeny.

9. Literatura a prameny

Černoušek Michal, *Děti a svět pohádek* 1. vydání Praha: Albatros, 1990

Dan Jiří, *Čarovný svět pohádek* Ladění, Časopis pro teorii a kritiku dětské literatury.
roč.3,1998,č.1,s.3-9

Menšík Jan, *Úvod do poetiky* Praha: Bursík&Kohout, 1930

<http://www.cackon.net/docent/soubory/PsychologieKultury.doc>